

'N KRUISSKULTURELE ONDERSOEK NA CHRISTELIKE MORALITEIT ONDER UNIVERSITEITSTUDENTE

A. le Roux¹

ABSTRACT

A CROSS-CULTURAL STUDY ON CHRISTIAN MORALITY AMONG UNIVERSITY STUDENTS

The world is currently experiencing a serious moral crisis. On the one hand, South Africa is considered one of the world's most Christian societies, but on the other hand, it also has exceptionally high crime rates, in particular murder and rape, with HIV/AIDS growing at an alarming rate. As these factors are closely related to human morality, the researcher was interested in investigating the state of Christian morality on a South African campus. The moral values of students of two different culture groups at the University of the Free State were measured and compared. The results showed no significant difference between the moral values of black and white students. However, there was a very significant difference between male and female morality. The scores of the female students were significantly higher than those of the male students, implying that their Christian moral values are considerably stronger than those of their male counterparts.

ABSTRAK

Die hele wêreld beleef tans 'n ernstige morele krisis. Enersyds word Suid-Afrika as een van die grootste Christenlande ter wêreld beskou, maar andersyds vertoon dit terselfdertyd ook besonder hoë vlakke van misdaad, veral van moord en verkragting, terwyl HIV/Vigs 'n pandemiese omvang aangeneem het. Omdat hierdie faktore ten nouste aan die morele en sedelike lewe van menswees gekoppel is, het die navorser 'n ondersoek na die stand van Christelike moraliteit op 'n Suid-Afrikaanse kampus geloods. Die moraliteitswaardes van studente van twee verskillende kultuurgroepe aan die Universiteit van die Vrystaat is gemeet en met mekaar vergelyk. Die resultate het eerstens aan die lig gebring dat daar geen beduidende verskil tussen die Christelike morele waardes van swart en wit studente is nie. 'n Hoogs beduidende verskil is egter tussen die manlike en vroulike moraliteitstellings gevind. Die vrouestudente se tellings was beduidend hoër as dié van die mansstudente, wat beteken dat hul Christelike morele waardes sterker as dié van hul manlike eweknieë is.

1 Prof. Anda le Roux, Departement Sielkunde, Universiteit van die Vrystaat, Bloemfontein.

1. INLEIDING

Ons leef in 'n revolusionêre en snel veranderende wêreld wat skynbaar sy morele ankertoue laat los het (Tripp 2002). Aan die een kant ervaar ons die asemenemende prestasies op natuurwetenskaplike en tegnologiese gebied en aan die ander kant die dekadensie en verwoestende morele verval wat samelewings kenmerk. Bradley sê in hierdie verband (in Tripp 2002:1):

The world has achieved brilliance without wisdom, power without conscience. Ours is a world of nuclear giants and ethical infants.

Volgens laasgenoemde het Durkheim reeds opgemerk dat 'n styging in misdaad, geweld en geestesiektes voorkom wanneer gemeenskappe hul waardebasis verloor het. Murray (1982) is ook van mening dat die mens se tegnologiese vaardighede en ontdekkings sy morele vermoëns ver vooruit is. Immoraliteit hou, volgens hom, ramspoedige gevolge vir die mens in aangesien die sedelike peil van ontwikkeling van die uiterste belang vir die voortbestaan van die mens is. Volgens Tozer (1984) ly die mens aan morele skok sedert die sondeval — iets wat by elkeen 'n permanente trauma veroorsaak het en elke aspek van hul natuur geaffekteer het. Daar is oral siekte as gevolg hiervan — nie net in die mens nie, maar ook in hul omgewing.

Volgens Tozer (1984) is God in teenstelling hiermee heilig (moreel volmaak) en begaan oor sy wêreld se morele gesondheid. Omdat Hy driemaal heilig is, hoef Hy nie aan 'n standaard vir moraliteit te voldoen nie: Hy *is* die standaard. Hy is absoluut heilig, met 'n oneindige, onbegryplike volheid van reinheid, vlekkeloosheid en onverdorwenheid wat nie in staat is om anders te wees as wat Hy is nie. Daarom het Hy heiligheid die morele toestand gemaak wat noodsaaklik vir die gesondheid van sy wêreld is. Alles wat heilig is, is gesond, terwyl boosheid 'n morele siekte is wat uiteindelik op die dood sal uitloop. Ten einde sy skepping te bewaar, vernietig God alles wat dit wil vernietig "... and save the world from irreparable moral collapse" (p. 113). Die toorn en oordeel van God in die geskiedenis van die wêreld is niks anders as 'n heilige handeling van bewaring nie. Die heiligheid van God, sy toorn en die gesondheid van sy skepping is onafskeidbaar verenig.

Soos in heelwat lande wêreldwyd, kyk ongeveer 78% belydende Christene in Suid-Afrika ook die afgelope tyd met kommer na die sterk afname van die eens belangrike Christelike invloed in hul vaderland. Feitlik alles wat Christelik is, word stelselmatig van die tafel afgevee en vervang met kategorieë van gelyke regte en morele vryheid. Die eens heilige Christelike morele standaarde word voortdurend aangetas en is met morele vryheid as nuwe standaard vervang. Aborsie, seksuele euwels, drank- en dwelmmisbruik,

moord, misdaad en verkragting neem pandemiese afmetings aan. Selfs babas het slagoffers van verkragting geword, terwyl een uit elke drie kinders in Suid-Afrika tans seksueel gemolesteer word (*Die Volksblad*, 30 April 2002, p. 6). In 'n striemende aanval voor studente wat polisiekursusse aan die Technikon Pretoria volg, het mnr. Steve Tshwete, ontslape minister van veiligheid en sekuriteit, homself as volg oor die toestand in Suid-Afrika uitgelaat:

Ons samelewing is só verrot dat selfs dokters al medisyne steel ...
Polisie het daaglik te doen met mense wat lyke en kiste steel, varke en bokke verkrag en linne uit ons land se hospitale steel. Waarheen is ons op pad? (*Die Volksblad* 23 November 2001:3).

Tshwete is ook oortuig daarvan dat vroue en kinders nêrens ter wêreld soveel geweld teen hulle ondervind as in Suid-Afrika nie. "Ek is moeg daarvoor dat verkragters 'n paar uur of dae na hul inhegtenisneming weer op straat is", het hy gesê (*Die Volksblad*, 23 November 2001:3). Benewens dit wat hier in Suid-Afrika gebeur, word miljoene mense wêreldwyd ook as gevolg van die verbrokkeling van huwelike en gesinstrukture in uiterste pyn en ellende gedompel (MacArthur 1995). Tronke, hospitale en sielkundige inrigtings "mark the moral and emotional upheaval of man" (p. 112). Volgens hom is die masjinerie van die mens se morele aard sigbaar buite beheer.

In 'n poging om die morele verval in Suid-Afrika teen te werk, is 'n nasionale veldtog waarby plaaslike owerhede betrokke kan raak, ingestel (*Die Volksblad*, 30 April 2001: 9). Die leiding is deur vader Smangaliso Mkhathshwa, uitvoerende burgemeester van Tshwane, geneem en staan as die Morele Herlewingsbeweging bekend. In 'n verdere poging, bekend as die Beweging vir Morele Heropbou, het regeringslui, kerkleiers en sakelui 'n beraad by die Waterkloof-Lugmagbasis buite Pretoria bygewoon (*Die Kerkbode*, 3 Mei 2002:1). In sy openingsrede het visepresident Jacob Zuma gesê kinders en die gesin is die ideale vertrekpunt om morele beginsels vas te lê. Die afgevaardigdes was dit eens dat die gesinslewe versterk moet word. Kinders moet meer tyd saam met hul ouers deurbring sodat morele waardes van kleinsaf behoorlik vasgelê kan word. Ook die Nederduitse Gereformeerde Kerk en ander gereformeerde kerke het die jaar 2001 as Die Jaar van Hoop uitgesonder, ten einde lidmate, in die lig van die toenemende geweld en morele verval, te bemoedig.

Die bogenoemde negatiewe gevolge wat uit immoraliteit kan voortspruit, asook die ernstige kommer oor die sigbare morele dekadensie in die Suid-Afrikaanse samelewing, maak navorsing omtrent Christelike moraliteit in Suid-Afrika dringend noodsaaklik. Derhalwe het die navorser dit belangrik geag om ondersoek na jongmense se morele waardes in te stel. Inligting

omtrent geslag en kultuur in hierdie verband sal ook waardevol wees ten einde probleemareas bloot te lê.

Verskeie definisies oor die aard van moraliteit word in die literatuur aangetref. Volgens Plug *et al.* (1997) is dit daardie kwaliteit van gedrag wat te doen het met die mate waarin dit reg of verkeerd is volgens die beskouings van die betrokke groep. Louw en Edwards (1998) is van mening dat morele ontwikkeling te doen het met die proses waardeur kinders sekere beginsels aanleer wat hulle in staat stel om bepaalde gedrag as “reg” of “verkeerd” te beoordeel. Hul eie gedrag kan dan in terme van hierdie beginsels gerig word. Shaffer (1993) sê dat moraliteit na 'n groep beginsels of ideale, wat mense in staat stel om tussen reg en verkeerd te onderskei, verwys.

Die vorming van 'n persoonlike waardestelsel is een van die belangrikste ontwikkelingstake vir adolessente om te bemeester, aangesien dit hulle help om sosiaal- en moreel-verantwoordelike gedrag te openbaar (Louw *et al.* 1999). Verskillende teorieë oor morele ontwikkeling word in die literatuur aangetref en word in drie kategorieë verdeel, naamlik die psigoanalitiese, sosiale leer- en kognitiewe teorieë.

Volgens die psigoanalitiese siening bestaan die menslike persoonlikheid uit drie dele, naamlik die id, die ego en die superego. Volgens Freud verteenwoordig die superego die gewete of die morele arbiter van die individu (Louw *et al.* 1999). Gedurende adolessensie word die waardes wat onbewustelik gedurende die kinderjare aangeneem is, bewustelik deur die adolessent getoets. Sekere waardes wat as onrealisties of onaanvaarbaar gesien word, word verwerp, terwyl dit wat aanvaarbaar is in die superego opgeneem word. Lanks hierdie weg word 'n volwasse waardestelsel wat uniek aan elke individu is, gevorm (Dusek 1987).

Die sosiale leerteoretici, soos Bandura en Walters (1963), is van mening dat morele waardes en gedrag deur nabootsing (modellering) en waarneming van andere se optredes aangeleer word. Dit geld spesifiek die gedrag van die ouers of persone wat 'n belangrike rol in die kind se lewe vervul. Tydens adolessensie speel die opinies van portuurgroeplede egter 'n baie belangrike rol en voorsien dit die nodige riglyne om 'n persoonlike waardestelsel te laat ontwikkel.

Volgens die kognitiewe siening word die morele ontwikkeling van 'n persoon gebaseer op sy/haar interpretering van 'n situasie (Carrol & Rest 1982; Louw *et al.* 1999). Volgens Jean Piaget (1932) wat baanbrekerswerk op hierdie terrein verrig het, bestaan daar 'n verband tussen morele en kognitiewe ontwikkeling. Op ongeveer 10-jarige ouderdom bereik die kind die fase van outonome moraliteit wat ook as morele relativisme bekend staan.

Dit beteken dat die kind minder egosentries begin dink en groter morele buigzaamheid begin openbaar. Kinders leer dat sosiale reëls in twyfel getrek of verander kan word; dat die standpunt van die oortreder ook in aanmerking geneem moet word en dat reëls selfs verbreek kan word indien dit in die belang van 'n ander persoon is.

Die werk van Piaget het groot byval by Kohlberg (1985) gevind. Anders as vir Piaget is morele ontwikkeling vir hom nie voltooi op die ouderdom van 10 of 11 jaar nie, maar raak morele redenering progressief meer kompleks tydens adolessensie en vroeë volwassenheid. Hy verdeel dus die ontwikkeling van morele oordeel en redenering in drie vlakke, naamlik die prekonvensionele, die konvensionele en postkonvensionele vlak. Dit wil voorkom asof eersgenoemde vlak tydens die kinderjare bereik word en dat die meeste adolessente en volwassenes nie verder as die tweede vlak, naamlik die konvensionele vlak, ontwikkel nie. Volgens Kohlberg bereik slegs 'n geringe aantal volwassenes postkonvensionele moraliteit, wat die hoogste vlak van morele ontwikkeling verteenwoordig. Tydens hierdie vlak internaliseer die individu morele waardes en beginsels wat onafhanklik van groepe of persone is wat hierdie beginsels handhaaf. Die individu oorweeg nou abstrakte morele beginsels wat universeel toepasbaar is en nie slegs vir een sosiale groep geld nie (Louw *et al.* 1999).

Ten einde die aard van Christelike moraliteit te kan verstaan, is dit belangrik om, volgens MacArthur (1996), ook die aard van Christelike vryheid te begryp. Want Christene lewe nie meer onder die wet nie, maar onder die genade (Rom. 6:14). Vryheid van die wet beteken egter nie dat die Tien Gebooe geen toepassing in die Christen van vandag se lewe het nie. Dit beteken ook nie dat Christene God se heilige standaard vir persoonlike voorkeure kan verruil nie. Die Christen is nie vry van enige Christelike vereistes nie. Dit beteken wel dat Christene nie meer tot enige van die seremoniële wette verbind is nie, maar hulle is egter nie vry van die morele verpligtinge van die wet nie. Die verbod op moord, egbreuk, leuens, diefstal, om vals getuie af te lê, ensovoorts, is dus nie opgehef nie, maar God se genade is nou in gelowiges werksaam sodat aan die volle vereistes van geregtigheid wat deur die wet gestel word, voldoen kan word (Rom. 8:4). Deur die genade van Jesus Christus leer gelowiges om heilige, regverdige en goddelike lewens te lei en vry van onheiligheid en aardse begeertes te wees (MacArthur 1996). Latkovic (2003) wys daarop dat Jesus Christus gelowiges tot 'n lewe van morele volmaaktheid oproep en dat so 'n heilige lewe deur Hom moontlik is.

Die morele wet van God word in die Tien Gebooe opgesom. Vir alle Christen-gelowiges wat besef dat dit vir hulle onmoontlik is om self al hier-

die wette na te kom, het Christus gesterf en kan hulle nou aan die eise van hierdie morele wette voldoen. Dit word in twee gebooe, wat oor die liefde handel, vir hulle saamgevat (Matt. 22:37-40):

Jy moet die Here jou God liefhê met jou hele hart en met jou hele siel en met jou hele verstand. Dit is die grootste en die eerste gebod. En die tweede, wat hiermee gelyk staan, is: "Jy moet jou naaste liefhê soos jouself." In hierdie twee gebooe is die hele wet en die profete saamgevat.

Christelike moraliteit is dus 'n houding van die hart, 'n liefdeshouding teenoor God en die naaste, wat geskoei is op God se Tien Gebooe en wat vir ewig vasstaan. Volgens MacArthur (1996) is dit ook 'n weerspieëling van die Drie-enige God se aard en is dit om drie basiese redes aan die mens gegee:

- Eerstens is dit gegee om die essensie van God se wese uit te beeld — wie Hy is, asook Sy heiligheid.
- Tweedens bevat dit God se wil vir menslike gedrag. Dit leer die mens in die eerste plek hoe om teenoor Hom op te tree (Eks. 20:3-11) en tweedens hoe om moreel en eties teenoor ander mense te reageer.
- Derdens toon die morele wet ook aan die mens dat hy/sy 'n sondaar is. As ons bewus word van God se heiligheid en God se standaard, besef ons hoe ver ons hieraan tekort skiet. Eers dan besef ons dat die genade van God ons enigste hoop is.

Wat beteken dit om heilig te wees? Hodge (1988:150-151) verduidelik dit soos volg:

This is a general term for the moral excellence of God ... Holiness, on the one hand, implies entire freedom from moral evil and, on the other, absolute moral perfection. Freedom from impurity is the primary idea of the word. To sanctify is to cleanse; to be holy is to be clean. Infinite purity, even more than infinite knowledge or infinite power, is the object of reverence.

Volgens hierdie standaard is daar 'n groot kloof wat die mens van God skei: Hy die Heilige en mense die onheiliges. Volgens Porgieter (1980) is die mens van stikdonkerte en dwaling omgewe en is hy/sy ver van die regte manier om God te dien, verwyder. Verder is die mens vol verwaandheid, eersug en selfliefde. Daarom het God aan hulle sy geskrewe wet gegee — die noodsaaklike middel wat help om hulle van die glibberige pad van sonde weg te hou. Die wet laat mense wanhoop aan hulleself en laat hulle besef dat hulle in eie krag totaal en al ontoereikend is om daaraan te kan voldoen. Dit bring verootmoediging en nederigheid voort. Verskrrik deur die besef van die ewige dood, wend mense hulle tot Hom deur geloof in

Jesus Christus. Hulle word heilig, omdat dit deur God aan hulle geskenk of toegereken word. Paulus sê aan die Korintiërs:

Maar julle het julle sonde laat afwas, julle is geheilig, julle is vrygespreek in die Naam van die Here Jesus Christus en deur die Gees van ons God (1 Kor. 6:11).

Christelike moraliteit word op 'n webblad (26 November 2001) gedefinieer as dit wat lewe in stand hou, terwyl sonde lewe vernietig.

Most significantly, morality is the standard of human relations. Conceptualize morality as constructivity; sin as destructivity. Morality is solving problems; sin is creating problems (p. 1).

Volgens Lee (2002) en MacArthur (1996) het God aan die mens sy perfekte morele wette gegee wat ten goede vir elke samelewing sal meewerk indien die lede daaraan sou konformeer.

Heelwat redes word in die literatuur gevind waarom morele verontagsaming voorkom en waarom persone wat morele beginsels handhaaf, nie altyd moreel optree nie. Dit sluit die volgende in (Batson, Thompson & Chen 2002; Berkowitz *et al.* 1991; Cohen & Rozin 2001; Du Plessis 1991; Glover 1997):

- 'n Leergebrek, wat beteken dat morele standaarde nie goed genoeg of op 'n verkeerde wyse aangeleer is;
- Situasionele faktore, soos druk om te konformeer, bevel van 'n hoër gesag, asook die verdeling of vervanging van verantwoordelikheid;
- Selektiewe persepsie en rasionalisering;
- Affektiewe faktore wat kognisie opskort;
- Verkleining, ignorering en verkeerde opvattinge omtrent die nadelige gevolge;
- Blamering van die slagoffers;
- Anti-sosiale en onwettige gedrag;
- Morele skynheiligheid en
- 'n Gebrek aan godsdiens en geloof.

Wat kultuur en moraliteit betref, is Kohlberg van mening dat die ontwikkelingspatroon vir morele redenering en oordeel vir alle kulture dieselfde is, met ander woorde kruiskultureel universeel (Ferns & Thom 2001). Volgens hom is die idee van kulturele relativiteit nie aanvaarbaar nie, omdat redenering omtrent geregtigheid in Westerse asook nie-Westerse volke op eenderse wyse ontwikkel. Verskeie empiriese studies het dan ook hierdie

universele ontwikkelingspatroon bevestig (Ferns & Thom 2001). In 'n artikel deur Snarey (1985) word die resultate van 45 studies wat tussen 27 kultuurgroepe uitgevoer is, bespreek en aansienlike ondersteuning vir Kohlberg se standpunt gevind. In 'n ander studie waarin 'n oorsig van 20 kruiskulturele ondersoekte aangebied word, kom Rest *et al.* (1986) tot die gevolgtrekking dat ooreenstemming tussen verskillende kulture meer opvallend is as die verskille tussen hulle.

In teenstelling hiermee word die standpunte van kulturele relativiste aangetref. Hiervolgens is moraliteit 'n konsep wat relatief tot 'n spesifieke kultuurgroep is (Gielen & Markoulis 1994; Huebner & Garrod 1991). Volgens hierdie navorsers het moraliteit met die waardes, norme, houdings en gedragpatrone van 'n bepaalde kultuurgroep te doen en alvorens die morele waardes en gedrag binne 'n kultuur verstaan kan word, behoort die geskiedenis, filosofie en taal van die groep eers ondersoek en begryp te word. Tappan (1997) en Millar (1994) sluit hierby aan en voeg by dat meer aandag aan die rol van die sosio-kultureel-historiese konteks waarin die individu homself bevind, gegee behoort te word.

Die apartheidsbeleid in Suid-Afrika voor 1994 is deur rassesseiding gekenmerk. Volgens Smith en Parekh (1996) sal die gevolge van apartheid nog vir baie jare gevoel word, omdat kognitiewe, sosio-emosionele en gedragsveranderinge die houdingstransformasie wat moet plaasvind, vergesel. Baie swart gesinne is totaal ontwrig met gepaardgaande verlies aan respek vir ouers en ander volwassenes, swak opleiding, lewensomstandighede en oorbevolking. Dit lei, volgens Burman (1986), tot 'n gebrek aan toepaslike rolmodelle, wat onontbeerlik vir die oordrag van morele waardes en norme is (Ferns & Thom 2001).

Sover dit geslag en moraliteit betref, word beduidende verskille tussen mans en vroue in die literatuur gevind. Volgens Gilligan (1993) en Gilligan en Attanucci (1988) se navorsing het aan die lig gekom dat mans en vroue se siening omtrent moraliteit verskillend is. Hiervolgens is vroue meer gestel op verantwoordelikheid, soos om verbonde te wees aan verpligtinge, om sensitief in interpersoonlike verhoudinge op te tree, andere te versorg en om leed aan andere te vermy. Vir mans, aan die ander kant, is rasonele aspekte soos reëls en regte van belang. Gilligan en Attanucci (1988); Lifton (1985); Stimpson *et al.* (1992) het verder gevind dat vroue geneig is om 'n versorgingsperspektief en mans 'n geregtigheidsperspektief te handhaaf. Volgens Wojciske (1994) het vroue 'n geneigdheid om hul gedrag in terme van moraliteit te interpreteer, terwyl mans aan die ander kant hul bekwaamheid as maatstaf gebruik.

In 'n baie resente Suid-Afrikaanse ondersoek na moraliteit onder adolessente, het Coetzee (2003) ook beduidende verskille tussen die moraliteitstellings van seuns en meisies gevind. Die ondersoek het aan die lig gebring dat adolessente meisies oor hoër vlakke van morele redenering as adolessente seuns beskik. In teenstelling hiermee het 'n ander ondersoek wat op die Afrika-vasteland deur Maqsud (1998) uitgevoer is, aangetoon dat daar geen geslagsverskille by Botswana-adolesente in terme van die morele beginsels van versorging en regverdigheid voorgekom het nie. Kimmel en Weiner (1995) is ook van mening dat daar weinig geslagsverskille ten opsigte van moraliteit bestaan.

Die literatuur bevat ook ander opinies omtrent die verskille wat tussen mans en vroue ten opsigte van moraliteit aangetref word. Volgens sommige navorsers is die moraliteitskrisis wat alle samelewings teister, grootliks aan die verbrokkeling van die gesinstruktuur en gevolglike afwesigheid/onbetrokkenheid van vaders te wyte (Amneus 1995; Atkinson 2002; Byrum 1996). Volgens die antropoloog Margaret Mead (Amneus 2002) is van die hoofrolle wat vaders moet beklee juis om emosionele en sosiale stabiliteit in sy gesin en in die samelewing te bewerkstellig. Wanneer gesinne verbrokkel en vaders nie aanwesig is nie, moet vroue die rol van die pa in baie gesinne oorneem, terwyl sy nie daarvoor toegerus is nie. Dobson (2002) is van mening dat seuns baiekeer misluk in chaotiese, ongedissiplineerde omstandighede waar toesig ontbreek. Indien hulle toegelaat word om hul eie gang te gaan, is hulle geneig om koers te verloor, tot wangedrag geneig of geneig om in gevaar te beland. Volgens Amneus (1995) word baie manlike kriminele en onderpresteerders in vaderlose gesinne aangetref omdat die vader nie daar is om stabiliteit aan sy seuns te bied nie. Enige samelewing wat nie die mans kan motiveer om na hul gesinne om te sien nie, sal al meer ineenstort en deterioreer, aldus Amneus (1995; 2002).

Bogenoemde bespreking oor die probleme wat tans in die Suid-Afrikaanse samelewing aangetref word, tesame met die groot impak wat dit op mense se lewens uitoefen, het die navorser genoop om ondersoek na die stand van moraliteit tussen swart en wit studente op die kampus van die Universiteit van die Vrystaat te loods. Omdat die meerderheid Suid-Afrikaners beweer dat hulle 'n Christelike waardebeskouing het, is besluit om Christelike moraliteit onder die soeklig te plaas. Die navorser is ook daarin geïnteresseerd om vas te stel of geslag 'n betekenisvolle veranderlike by die bestudering van moraliteit is. Die navorsingshipoteses wat ondersoek is, was dus as volg:

- Swart en wit studente verskil van mekaar ten opsigte van Christelike moraliteit;
- Mans en vroue verskil van mekaar sover dit Christelike moraliteit betref.

2. METODE

2.1 Die steekproef

Altesaam 270 voorgraadse studente van die Universiteit van die Vrystaat wat in die Fakulteit Geesteswetenskappe geregistreer is, het aan die ondersoek deelgeneem. Hiervan was 148 swart en 122 wit, terwyl 109 manlik en 161 vroulik was (sien Tabel 1). Die vraelyste is gedurende lesingtye aan die studente uitgedeel en dit het hulle vrygestaan om aan die ondersoek deel te neem of nie.

2.2 Die meetinstrument

Daar is van twee meetinstrumente gebruik gemaak: Die afhanklike veranderlike, naamlik Christelike moraliteit, is met behulp van The Morally Debatable Behaviors Scale (Harding & Philips 1986) gemeet, terwyl inligting omtrent etnisiteit en geslag deur middel van 'n biografiese vraelys verkry is. Die eersgenoemde vraelys word vervolgens bespreek.

2.3 The Morally Debatable Behaviors Scale

Die meetinstrument is relatief nuut en is oorspronklik deur Harding en Philips (1986) ontwikkel om die Europese waardestelsel te meet. Hoewel dit dus nie spesifiek saamgestel is om Christelike moraliteit te beoordeel nie, stem die items wat daarin voorkom baie met die Christelike waardestelsel ooreen en het die navorser die instrument geskik geag om as meetmiddel in hierdie navorsing te gebruik. Dit bestaan uit 22 items en dek op 'n eendimensionele wyse drie verskillende aspekte van morele gedrag: eersens is daar persoonlike/seksuele moraliteit; tweedens moraliteit rondom selfbelang, wat fokus op persoonlike integriteit en eerlikheid, en derdens wettige/onwettige moraliteit, wat te doen het met gedrag wat deur die wet voorgeskryf word. Die skaal bestaan verder uit 10 responskategorieë wat wissel van Nooit tot Altyd. Respondente moet op elk van die 22 stellings aantoon of hulle dink die gedrag is altyd of nooit regverdigbaar nie. Voorbeelde van die stellings is: "Claiming state benefits that you are not entitled to" (Item 1); "Buying something you knew was stolen" (Item 4); "Married men or women having an affair" (Item 9); "Homosexuality" (Item 12); "Divorce" (Item 15), ensovoorts. Die maksimum-telling wat iemand op so 'n skaal kan kry, is 220 punte en die laagste 22. Hoe hoër 'n persoon se telling op die vraelys is, hoe sterker die morele waardes en omgekeerd.

Wat die betroubaarheid van die instrument betref, is geen koëffisiënte beskikbaar nie. Vir geldigheid het die navorsers wel die skaal se verband met die van soortgelyke instrumente ondersoek, asook die sosio-demografiese eienskappe van die populasie wat ter sake is. Hiervolgens was diegene wat 'n groter toleransie ten opsigte van morele uitkyk gehad het, die jonges, die wat hoër opleiding het, diegene wat polities meer links is en diegene wat hulself as nie-religieus of ateïsties beskryf het.

Vir die doeleindes van die huidige studie is 'n paar wysigings aan die skaal aangebring. Eerstens is dit ook in Afrikaans vertaal en tweedens is die aantal responskategorieë van tien na vier, wat wissel van "Altyd" tot "Nooit", verminder. Die rede hiervoor is dat uitstekende betroubaarhede met 'n vier-responskategorieë sisteem behaal word en dat dit genoegsame geleentheid vir diskriminering tussen kategorieë daarstel. Daar word hiermee ook verrekend dat daar verskillende standpunte ten opsigte van aspekte soos genadedood, seksualiteit, homoseksualiteit, aborsie en die gebruik van verbode middels kan voorkom. Die implikasie van hierdie wysiging is ook dat die hoogste telling wat op die skaal behaal kan word 88 is, en die laagste 22. 'n Hoër telling beteken dat die persoon oor hoër morele standaarde beskik en andersom. Die navorsers het ook die betroubaarheid van die skaal ondersoek en 'n alfa-koëffisiënt van 0,82 verkry.

2.4 Statistiese tegnieke

Die hipoteses wat vir hierdie ondersoek gestel is, is met behulp van 'n faktoriale variansie-ontleding getoets. Die groot voordeel van hierdie tegniek is dat meer as een hipotese gelyktydig ondersoek kan word. 'n Ander voordeel is dat dit vasstel wat die gekombineerde invloed is wat die veranderlikes op mekaar uitoefen (Aron & Aron 1994).

'n Verdere tegniek wat aangewend is, is Cohen se d (Aron & Aron 1994) wat die effek-grootte tussen statisties beduidende gemiddeldes ondersoek. Hiervolgens word 'n effek-grootte van 0,2 as klein bestempel, omdat die populasies 'n samevalling ("overlapping") van ongeveer 85% het, terwyl 'n effek-grootte van 0,8 as groot beskou word met 'n samevalling van slegs 53%. Cohen beskou 'n effek-grootte van 0,5 as gemiddeld van aard, met 'n samevalling van 67%.

3. RESULTATE

Omdat geen syfers vir die betroubaarheid van die meetinstrument beskikbaar is nie, het die navorsers die alfa-koëffisiënte vir die onderskeie groepe bereken. Vir die swart studente was dit 0,83, terwyl 'n syfer van 0,81 vir

die wit studente behaal is, met 'n gemiddelde van 0,82. Die navorser beskou dit as 'n uitstekende waarde, aangesien enige syfer bokant 0,50 as aanvaarbaar gesien word.

In Tabel 1 word die gemiddeldes en standaardafwykings vir al die veranderlikes aangetref.

Tabel 1: Gemiddeldes en standaardafwykings van al die veranderlikes

Veranderlikes	N	\bar{X}	s
Moraliteit			
• Kultuur: wit	122	76,139	7,160
swart	148	75,507	8,929
• Geslag: manlik	109	74,413	8,637
vroulik	161	76,727	7,724

Uit hierdie tabel blyk eerstens dat 122 wit en 148 swart studente by die ondersoek betrek is. Altesaam 109 van die groep van 270 was manlik en 161 vroulik. Wat die gemiddeldes betref, toon geslag die grootste verskil tussen die twee kategorieë, naamlik 74,413 vir die mans, teenoor 76,727 vir die vroulike geslag. Vir kultuur is die wit groep se gemiddelde 76,139 teenoor 75,507 vir die swart studente. Dit wil uit hierdie gegewens tentatief lyk asof geslag en kultuur belangrike veranderlikes by die ondersoek na Christelike moraliteit blyk te wees.

Daar is vir hierdie ondersoek gepostuleer dat daar verskille ten opsigte van kultuur en geslag bestaan sover dit moraliteit betref. Tabel 2 bevat die besonderhede van die faktoriale variansie-ontleding wat op al die veranderlikes uitgevoer is, asook die resultate met betrekking tot effek-grootte. Christelike moraliteit was die afhanklike veranderlike en kultuur en geslag as die onafhanklike veranderlikes.

Tabel 2: Faktoriale variansie-ontleding op al die veranderlikes met moraliteit as afhanklike veranderlike en kultuur en geslag as onafhanklike veranderlikes

	vg	kwadraat \bar{X}	F	p	effek-grootte d
Hoofeffekte					
• Geslag	1	528,348	8,225	0,004 **	0,81 **
• Kultuur	1	169,823	2,644	0,105	0,36
Tweerigting-interaksies					
• Geslag/kultuur	1	24,293	0,378	0,539	0,05

Volgens hierdie tabel blyk eerstens dat wat die hoofeffekte betref, geslag 'n belangrike invloed op moraliteit as afhanklike veranderlike uitoefen. Die F-waarde vir geslag, naamlik 8,225, is hoogs beduidend ($p \leq 0,004$). Dit beteken dat, nadat die variansies vir mans en vroue ondersoek is, dit geblyk het dat die twee gemiddeldes nie eenders is nie, maar van mekaar verskil. Die vrouestudente openbaar beduidende hoër Christelike morele waardes as die manlike studente, hoewel die gemiddeldes vir beide groepe redelik hoog is. Die tabel toon ook verder dat die effek-grootte van $d = 0,81$ vir geslag groot is, wat daarop dui dat die samevalling tussen die twee populasies klein is. Die twee populasies word dus tot 'n groot mate geskei, wat impliseer dat die verskille in gemiddeldes werklike verskille is en nie net statisties beduidend is nie.

Wat kultuur betref, is die F-waarde nie betekenisvol nie. Hiervolgens is die gemiddeldes vir swart en wit studente nie verskillend van mekaar nie. Die effek-grootte van 0,36 is ook klein, wat daarop neerkom dat die ooreenstemming tussen die twee populasies groot is en nie as verskillend beskou kan word nie.

Wat die tweerigting-interaksies betref, toon Tabel 2 dat die kombinasie van die veranderlikes geen spesifieke effek of invloed op mekaar uitgeoefen het nie. Die F-waarde vir geslag/kultuur is nie betekenisvol nie. Met ander

woorde, die morele waardes vir al twee die kombinasies is eenders of gelyk aan mekaar en voeg geen verdere informasie by nie.

4. BESPREKING VAN DIE RESULTATE

Die belangrikste bevinding van hierdie kruiskulturele ondersoek is dat daar 'n hoogs beduidende verskil tussen die mans- en vrouestudente van die Universiteit van die Vrystaat ten opsigte van hul Christelike moraliteitstellings bestaan. Die vrouestudente van die ondersoeksgroep, swart sowel as wit, handhaaf beduidende hoër Christelike morele waardes as die mansstudente van dieselfde universiteit. Hiermee word die tweede hipotese wat vir die ondersoek gestel is, naamlik dat mans en vroue van mekaar verskil sover dit moraliteit betref, aanvaar. Die eerste hipotese wat gepostuleer het dat swart en wit studente van mekaar verskil sover dit Christelike moraliteit betref, kan nie aanvaar word nie. Die gemiddelde moraliteitstellings vir beide groepe is statisties eenders en het geen beduidende verskil opgelewer nie.

Die beduidende geslagsverskille wat gevind is, stem ooreen met die menings van 'n aantal navorsers en skrywers (Amneus 1995; Atkinson 2002; Byrum 1996; Coetzee 2003; Gilligan 1993; Gilligan & Attanucci 1988 en Maqsdud 1998). Volgens Gilligan (1993) is vroue meer gestel op verantwoordelikheid, soos om verpligtinge na te kom, sensitief teenoor andere op te tree, andere te versorg en om leed teenoor andere te vermy. Mans aan die ander kant is meer op rasonale aspekte soos reëls en regte ingestel. Volgens Gilligan en Attanucci (1988); Lifton (1985) en Stimpson *et al.* (1992) is vroue geneig om gebeure of kwessies vanuit 'n versorgingsperspektief te beoordeel, terwyl mans weer geneig is om dieselfde sake vanuit 'n geregtigheidsoogpunt te evalueer.

Maar dit kan ook wees dat die moraliteitskrisis waarin die Suid-Afrikaanse samelewing sigself tans bevind, asook die feit dat vroue hoër vlakke van Christelike moraliteit as mans handhaaf, ook op 'n ander terrein as die genoemde gesoek moet word. Dit is moontlik dat die toename in samelewings van misdaad, egskeiding, oorvol tronke, verswakkende ekonomiese toestande, gesinsonstabiliteit, toename in die gebruik van verdowingsmiddels, verkragting, seksuele wanpraktyke, ensovoorts, die direkte gevolg is van die erosie wat deur gesinsverboddeling en die gepaardgaande afwesigheid en/of onbetrokkenheid van baie mans by hul gesinne veroorsaak kan word (Amneus 1995, 2002; Atkinson 2002; Byrum 1996; Dobson 2002). Wanneer huwelike verboddel, is die kinders, maar veral die seuns baie kwesbaar as daar nie 'n vader is nie, wat geleentheid vir allerhande kragte bied om vernietigend op die reeds gebroke gesinstruktuur in te werk. Hulle

het ook bevind dat seuns baiekeer misluk wanneer huislike omstandighede chaoties en ongedisiplineerd is. Wanneer seuns toegelaat word om hul eie gang te gaan, verloor hulle dikwels koers, is hulle geneig tot wangedrag en beland in gevaar. Die bekende antropoloog, Margaret Mead, is van mening dat van die hoofrolle wat vaders onder andere beklee, is om emosionele en sosiale stabiliteit in sy gesin en in die samelewing te bewerkstellig (Amneus 2002). In gesinne waar die vader dan nie aanwesig is nie, moet vroue dikwels die rol van die pa in die gesin oorneem, terwyl sy nie daarvoor toegerus is nie. Omdat die beheer en toesig oor die kinders in geval van egskeiding baie dikwels aan die moeder toegestaan word, voel vaders ook uitgesluit en op die kantlyn ten opsigte van hul kinders se opvoeding (Louw *et al.* 1999).

'n Ander faktor wat in gedagte gehou moet word, is die rassesekeiding wat die apartheidsbeleid in Suid-Afrika voor 1994 gekenmerk het. Volgens Smith en Parekh (1996) sal die gevolge van hierdie beleid nog vir etlike jare gevoel word omdat die houdingstransformasie wat moet plaasvind, kognitiewe, sosio-emosionele en gedragsveranderings insluit. Baie swart gesinne is totaal ontwig, met gepaardgaande verlies aan respek vir hul ouers en ander volwassenes, swak opleiding, lewensomstandighede en oorbevolking. Volgens Burman (1986) en Ferns en Thom (2001) het dit tot 'n gebrek aan toepaslike rolmodelle aanleiding gegee, wat onontbeerlik vir die oordrag van morele waardes en norme is.

Hierdie studie het ook 'n aantal tekortkominge wat in toekomstige navorsing aandag moet geniet: In die eerste plek kan die steekproef wat gebruik is, nie as verteenwoordigend van al die studente aan die Universiteit van die Vrystaat beskou word nie. Slegs studente van een fakulteit, naamlik die Fakulteit vir Geesteswetenskappe is betrek. Tweedens is van toevallige steekproeftrekking gebruik gemaak, wat beteken dat alleen daardie studente wat tydens die ondersoek in die klasse teenwoordig was, deel van die ondersoekgroep uitgemaak het. Die navorser beveel aan dat meer fakulteite ingesluit word en dat ewekansige steekproeftrekking by toekomstige ondersoeke toegepas sal word.

5. GEVOLGTREKKING

Volgens Tripp (2002) leef ons in 'n revolusionêre en snel veranderende wêreld wat sy morele ankertoue laat los het. Die styging in misdaad, geweld en geestesiektes is hiervolgens tekenend van gemeenskappe wat hul waardebasis verloor het. Die Suid-Afrikaanse samelewing, met duidelike tekens van dekadensie en verwoestende morele verval, is nie hiervan uitgesonder nie. Aborsie, seksuele euwels, drank- en dwelmmisbruik, moord, misdaad

en verkragting het 'n alledaagse verskynsel in Suid-Afrika geword, terwyl die polisie ook daagliks met gevalle van bestialiteit, waar diere verkrag word, te doen het.

Die doel van hierdie ondersoek was om, in die lig van die ernstige kommer oor die sigbare morele dekadensie in die Suid-Afrikaanse samelewing, te ondersoek wat die stand van jongmense se Christelike morele waardes is. Volgens die empiriese resultate van hierdie ondersoek wil dit voorkom of die mansstudente (wit en swart) van die Universiteit van die Vrystaat nie oor dieselfde hoë Christelike morele standaarde as die vrouestudente van dieselfde universiteit beskik nie. Die vroue (wit en swart) wat aan die ondersoek deelgeneem het, handhaaf beduidende hoër morele waardes as die mans. Hoewel die bevindings nie na die algemene populasie veralgemeen kan word nie omdat die ondersoek slegs op 'n groep studente gefokus het, sluit dit nogtans by bestaande navorsing aan en gee dit 'n aanduiding van die rigting waarin toekomstige navorsing oor hierdie onderwerp moet beweeg.

Al die pogings wat deur alle betrokkenes, soos ouers, kerke en die regering, aangewend word om die dekadensie hok te slaan, word hoog op prys gestel. Volgens die navorser was visepresident Jacob Zuma in die kol toe hy verklaar het dat kinders en die gesin die ideale vertrekpunt is om morele beginsels vas te lê. Die gesinslewe moet opnuut versterk word en kinders moet meer tyd saam met hul ouers deurbring sodat Christelike morele waardes ingeskerp kan word. In die groot getal verbrokkelende gesinne sal besondere aandag aan die kinders, maar veral aan die seuns gegee moet word, omdat hulle uiters kwesbaar is om die spoor byster te raak as gevolg van basiese probleme wat kan voorkom, soos die gebrek aan dissipline en toesig (Dobson 2002). Volgens laasgenoemde misluk seuns in chaotiese, ongedisiplineerde omstandighede waar toesig ontbreek. Indien hulle toegelaat word om hulle eie gang te gaan, is hulle geneig om koers te verloor; om te neig tot wangedrag of in gevaar te beland.

Maar meer as ooit sal Suid-Afrikaners moet terugkeer na hul Christelike morele beginsels en streef na 'n heilige (moreel volmaakte) lewe in Jesus Christus. Hy het immers hierdie hoë standaard gestel, waaraan Hy nie hoef te voldoen nie, omdat Hy self die standaard is. Maar as God stel Hy hierdie standaard as 'n vereiste vir 'n gesonde gemeenskap met gesonde jongmense. Sonder heiligheid, wat alleen in Hom te vind is, is onherstelbare morele ineenstorting onafwendbaar.

BIBLIOGRAFIE

AMNEUS D

1995. The father's role in society. Verkry van webwerf <<http://www.vix.com/pub/men/nofather/articles/amneus.html>> op 7 Maart 2002.

2002. The father's role in society. Verkry van webwerf <<http://www.ourcivilisation.com/decline/fathers.htm>> op 7 Maart 2002.

ARON A & ARON E N

1994. *Statistics for psychology*. Prentice Hall: New Jersey.

ATKINSON P

2002. The father's role in society. Verkry van webwerf <<http://www.ourcivilisation.com/decline/fathers/htm>> op 7 Maart 2002.

BANDURA A & WALTERS R H

1963. *Social learning and personality development*. New York: Holt, Rinehart & Winston.

BATSON C D, THOMPSON E R & CHEN H

2002. Moral hypocrisy: addressing some alternatives. *Journal of Personality and Social Psychology* 83 (2):320-339.

BERKOWITZ M W, GUERRA N & NUCCI L

1991. Sociomoral development and drug and alcohol abuse. In: W. M. Kurtines & J. L. Gewirtz (eds.), *Handbook of moral behavior and development. Volume 3: Application* (Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum), pp. 35-53.

BURMAN S

1986. The contexts of childhood in South Africa: an introduction. In: S. Burman, & P. Reynolds (eds.), *Growing up in a divided society* (Johannesburg: Ravan), pp. 5-15.

BYRUM S

2002. New roles for dads: fathers as role models and mentors. Verkry van webwerf <<http://npin.org/library/pre1998/n00425/n00425.html>> op 7 Maart 2002.

CARROLL J L & REST J R

1982. Moral development. In: B.B. Wolman (ed.), *Handbook of developmental psychology*. Engelwood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

COETZEE J

2003. The perceptions of morality of secondary school learners: a cross-cultural study. Unpublished Magister dissertation, University of the Free State, Bloemfontein.

COHEN A B & ROZIN P

2001. Religion and the morality of mentality. *Journal of Personality and Social Psychology* 81 (4):697-710.

DIE VOLKSBLAD

2001. Veldtog begin teen morele verval in SA. 30 April 2001, p. 3.

2001. Vurige Tshwete vaar uit teen verrotte samelewing. 23 November 2001, p. 3.

DOBSON J

2002. *Om seuns groot te maak*. Vereeniging: Christelike Uitgewersmaatskappy.

DU PLESSIS L M

1991. Reflecting on law, morality and communal mores. *Koers* 56 (3):339-357.

DUSEK J B

1987. *Adolescent development and behaviour*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.

FERNES I & THOM D P

2001. Moral development of black and white South African adolescents: evidence against cultural universality in Kohlberg's theory. *South African Journal of Psychology* 31 (4):38-47.

GIELEN U P & MARKOULIS D C

1994. Preference for principled moral reasoning: a developmental and cross-cultural perspective. In: L. L. Adler & U. P. Gielen (eds.), *Cross-cultural topics in psychology* (London: Praeger), pp. 73-87.

GILLIGAN C

1991. *In a different voice*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

GILLIGAN C & ATTANUCCI J

1988. Two moral orientations: gender differences and similarities. *Merrill Palmer Quarterly* 34:223-237.

GLOVER R J

1997. Relationships in moral reasoning and religion among members of conservative, moderate, and liberal religious groups. *The Journal of Social Psychology* 137 (2):247-254.

HARDING B & PHILIPS D

1986. *Contrasting values in Western Europe: unity, diversity and change*. London: Macmillan.

HODGE C

1989. *Systematic Theology* (abridged ed.). Grand Rapids: Baker.

HUEBNER A & GARROD A

1991. Moral reasoning in a karmic world. *Human Development* 34:341-352.

KIMMEL D C & WEINER I B

1995. *Adolescence. A developmental transition* (2nd ed.). New York: Wiley.

KOHLBERG L

1985. *The psychology of moral development*. San Francisco: Harper & Row.

Le Roux Christelike moraliteit onder universiteitstudente

LATKOVIC M S

2003. Homosexuality, morality, and the truth of church teaching. Verkry van webwerf <<http://www.catholic.net/rcc/Periodicals/Faith/Jan-FebOO/Morality.html>> op 12 Junie 2003.

LEE R T

2002. Man cannot make a law. Verkry van webwerf <<http://www.tencommandments.org/cannot.html>> op 7 Augustus 2002.

LIFTON P D

1985. Individual differences in moral development: the relation of sex, gender, and personality to morality. *Journal of Personality* 53(2):306-334.

LOUW D A & EDWARDS D J A

1998. *Sielkunde. 'n Inleiding vir studente in Suider-Afrika*. Johannesburg: Heinemann.

LOUW D A, VAN EDE D M & LOUW A E

1999. *Menslike ontwikkeling*. Kaapstad: Kagiso.

MACARTHUR J

1995. *Alone with God*. Illinois: Victor Books.

1996. *The silent shepherd*. Colorado: Chariot Victor Publishing.

MAQSUD M

1998. Moral orientation of Botswana high school pupils in South Africa. *The Journal of Social Psychology* 138 (2):255-257.

MILLER J G

1994. Cultural diversity in the morality of caring: individually oriented versus dut-based interpersonal moral codes. *Cross-Cultural Research* 28:3-39.

MURRAY A

1982. *Die werk van die Heilige Gees*. Kaapstad: Verenigde Christelike Uitgewers.

PIAGET J

1932. *The moral judgement of the child*. London:Kegan Paul.

PLUG C, LOUW D A P, GOUWS L A & MEYER W F

1997. *Verklarende en vertalende Sielkundewoordeboek*. Johannesburg: Heinemann.

REST J, THOMA S J, MOON Y L & GETZ I

1986. Different cultures, sexes, and religions. In: J. R. Rest (ed.), *Moral development: Advances in research and theory* (New York: Praeger), pp. 89-132.

SHAFFER D R

1992. *Developmental psychology: childhood and adolescence* (3rd ed.). Pacific Grove, CA: Brooks/Cole.

SMITH K & PAREKH A

1994. A cross-sectional study of moral development in the South African context. *Psychological Reports* 78:851-859.

SNAREY J R

1985. Cross-cultural universality of social-moral development: a critical review of Kohlbergian research. *Psychological Bulletin* 97:202-232.

STIMPSON D, JENSEN L & NEFF W

1991. Cross-cultural gender differences in preferences for a caring morality. *The Journal of Social Psychology* 132 (3):317-322.

TAPPAN M B

1994. Language, culture, and moral development. A Vygotskian perspective. *Developmental Review* 17(5):78-100.

TOZER A W

1984. *The knowledge of the Holy*. Kent: STL Books.

TRIPP D

2001. A Christian view of morality. Verkry van webwerf <<http://www.christianity.co.nz/moralit1.htm>> op 30 April 2002.

WOJCISZKE B

1994. Multiple meanings of behavior: construing actions in terms of competence or morality. *Journal of Personality and Social Psychology* 67(2):222-232.

Trefwoorde

Etiek

Christelike moraliteit: Suid-Afrika

Morele waardes van studente

Kruiskulturele studies

Keywords

Ethics

Christian morality: South Africa

Moral values of students

Cross-cultural studies

UNIVERSITEIT VAN DIE VRYSTAAT

■ Gedragsvrae

Instrukties:

- * Lees elke stelling noukeurig deur
- * Sou u dink dat hierdie gedrag altyd geregverdig, nooit geregverdig of net soms geregverdig is?
- * Omkring die syfer in die blokkie van u keuse.

		Altyd				Nooit			
		1	2	3	4	1	2	3	4
1.	Om iemand anders se motor te neem en daarmee rond te ry (vir plesier).	1	2	3	4				
2.	Om dagga te rook.	1	2	3	4				
3.	Toeëiening van staatsvoordele vir jouself waarop jy nie geregtig is nie.	1	2	3	4				
4.	Vermyding van 'n fooi vir openbare vervoer.	1	2	3	4				
5.	Kul met jou belasting as jy die kans kry.	1	2	3	4				
6.	Om iets te koop wat jy weer gesteel is.	1	2	3	4				
7.	Om geld te hou wat jy bv. opgetel het.	1	2	3	4				
8.	Lieg vir eiebelang.	1	2	3	4				
9.	Getroude mans en vroue wat buite-egtelike verhoudings het.	1	2	3	4				
10.	Om seks te hê onder 'n toestemmingsouderdom (sê 16 jaar).	1	2	3	4				
11.	Omkoopgeld te aanvaar terwyl iemand aan diens is.	1	2	3	4				
12.	Betrokkenheid by 'n homoseksuele verhouding.	1	2	3	4				
13.	Betrokkenheid by prostitusie.	1	2	3	4				
14.	Om 'n aborsie te hê.	1	2	3	4				
15.	Ten gunste wees van egskedding.	1	2	3	4				
16.	Met die polisie baklei.	1	2	3	4				
17.	Goedkeuring van eutanase (beëindiging van lewe as gevolg van terminale siekte).	1	2	3	4				
18.	Oorweging van selfmoord.	1	2	3	4				
19.	Nie skade rapporteer wat jy per ongeluk aan iemand se motor veroorsaak het nie.	1	2	3	4				
20.	Werkers dreig wat nie aan 'n staking wil deelneem nie.	1	2	3	4				
21.	Moord uit selfverdiging.	1	2	3	4				
22.	Betrokkenheid by politieke teregstellings.	1	2	3	4				

Dankie vir u samewerking!